

УДК 37.013.42

Л.П. Мельник

ІНТЕГРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЯК УМОВА РОБОТИ У МІКРОСОЦІУМІ

У статті розглянуто питання інтегративної соціально-педагогічної діяльності по об'єднанню виховних сил шкільних та позашкільних інституцій.

Ключові слова: інтегративна діяльність, соціальний педагог, мікросоціум, різновіковий колектив.

У сучасній соціокультурній ситуації в Україні увага педагогічної думки до питань удосконалення безперервно організованого (шкільно-позашкільного) освітньо-виховного простору, діяльності школи у системі соціальних зв'язків — явище закономірне. Демократизація суспільства, активізація участі громадськості у вихованні дітей сприяли ставленню суспільства до особистості як суб'єкта виховання, особливій увазі до діяльності дитячих колективів. Одним із напрямків вирішення проблем удосконалення педагогічного процесу є поєднання виховних сил мікросоціуму (колективу школи і мікрорайону), організація виховної роботи з дітьми та дорослими.

Теоретичну основу дослідження становлять положення філософії, психології та педагогіки щодо розвитку особистості на мікро-, мезо- та макrorівнях (Л. Бусьва, Б. Бітінас, Т. Яркіна), про фактори оптимізації педагогічної діяльності (Ю. Бабанський, В. Коротов, М. Поташник та ін.); теорії виховання, методики виховної і профілактичної роботи з різними категоріями дітей і молоді (І. Іванова, І. Зверева, А. Капська, Оржеховська); положення про професійну підготовку майбутніх учителів (М. Євтух, А. Алексюк, О. Плахотнік, В. Сластьонін та ін.), організацію навчально-пізнавальної діяльності (П. Автомонов, Л. Занков, Н. Талізін та ін.).

У розробці проблем педагогічної основи інтегративної виховної діяльності ми спиралися на праці філософів і соціологів (В. Афанасьєв, І. Блауберг, В. Горбач, В. Садовський, А. Шептулін та ін.), психологів та педагогів (І. Бех, Л. Виготський, В. Коротов, О. Леонтьєв, Максименко, Л. Сироткін, В. Сластьонін, І. Філонов, Ю. Швалб та ін.); дослідження Г. Волкова, Я. Ханбікова й ін., присвячені народній педагогіці; дослідників з соціальної педагогіки Б. Бітінаса, В. Бочарової, Б. Вульфова, М. Гур'янової, І. Зверєвої, А. Капська, Л. Коваль, М. Кузьмінової, А. Мудрика, С. Харченка та ін.; вчених США, Канади,

Німеччини та інших країн з соціальної роботи (А. Келлі, Р. Рамзей, Е. Лемберг й ін.).

Аналіз вищевказаних праць показує, що залишається недостатньо розробленою методика інтегрованого виховання особистості в колективі та через колектив у мікросоціумі (*об'єднання колективів шкіл, закладів, організацій мікрорайону*), немає спеціального дослідження, присвяченого визначенню соціально-педагогічних умов інтегративної діяльності соціально-педагогічних працівників (*соціальних педагогів, працівників шкіл, позашкільних, дошкільних установ, закладів культури, охорони здоров'я, правоохоронних органів, центрів соціального захисту, інших відомств, а також родини, членів мікросоціуму тощо*).

Дослідження передбачало вирішення такого завдання: теоретично обґрунтувати і практично реалізувати інтегративну соціально-педагогічну діяльність по об'єднанню виховних сил шкільних та позашкільних інституцій

На основі аналізу теоретичних моделей виховання особистості в системі „школа - мікрорайон - громадські організації - сім'я” було з'ясовано, що педагогічний процес необхідно розглядати як цілісну систему не тільки навчально-виховної, але й позанавчальної, культурно-дозвілєвої, громадської діяльності учителів, соціальних педагогів, вихователів, представників мікросоціуму, батьків і самих вихованців.

Соціальна педагогіка, що вирішує проблеми цілісного педагогічного впливу на соціалізацію дитини, по визначенню німецького вченого П. Наторпа, є галузь науки про інтеграцію виховних сил з метою підвищення культури народу.

Аналіз філософського аспекту виховання у мікросоціумі, який детально розроблений К. Абульхановою-Славською та С. Рубінштейном, дозволив визначити провідну позицію учених щодо обґрунтування об'єктивної логіки суспільного розвитку особистості.

Філософія розглядає виховання як серцевину суспільного буття особистості і одночасно як засіб суспільного управління цим буттям. На соціологічному рівні необхідний вияв суспільних передумов виховання, а також протиріч, що зв'язані із складністю індивідуалізації соціальних виховних програм. Психологічний рівень зумовлює звернення до внутрішньої особистісної детермінації виховання. Центральною психологічною проблемою виховання є формування готовності та здатності індивіда до самовиховання.

Аналіз теоретичного та практичного спадку відомих вітчизняних (Б. Бігінас, П. Блонський, В. Бочарова, З. Зайцева, І. Зверєва, А. Капська, Н. Морозова, О. Пилипенко, В. Семенов) та зарубіжних педагогів (И. Песталлоці, Р. Штейнер), переконливо доводить, що вирішення завдань соціалізації особистості можливе при єдності зусиль педагогів,

самої особистості, колективу, в якому вона формується, і соціально організованого мікросередовища.

Філософська, соціологічна, психологічна і соціально-педагогічна модель формування особистості в соціумі засновані на пріоритетності інтеграції зусиль всіх учасників цього процесу. Необхідність об'єднання виховних сил у мікрорайонах з метою підвищення культурного рівня його жителів доводить і народна педагогіка.

Інтегративна виховна діяльність можлива на основі усвідомлення сутності цілісності педагогічного процесу, який включає в себе навчально-виховну, позаурочну, позашкільну діяльність учителів, соціальних педагогів, батьків, представників різних громадських організацій мікросоціуму в усіх видах виховання.

Важливим питанням у контексті нашого дослідження є з'ясування сутності поняття „первинний колектив”. Для кожної людини основним первинним колективом є сім'я - важливе джерело соціального й економічного розвитку суспільства.

Первинним педагогічним колективом мікросоціуму має бути різновіковий колектив, що створюється за місцем проживання і функціонує на основі етапів розвитку колективу від його організації соціально-педагогічним працівником через розвиток активу до нового самоуправління.

Модель інтегративного виховання в різновіковому колективі мікросоціуму складається з суспільно-значущої мети, яка діє на інтегративні зусилля соціальних педагогів, що в свою чергу включають в себе інтеграцію напрямів виховання (розумового, патріотичного, морального, етичного, правового, трудового, фізичного); інтеграцію видів виховання (навчально-виховуючого, позаурочного, позашкільного), інтеграцію форм виховання (індивідуальної, групової, масової), інтеграцію методів виховання (формування свідомості особистості, організації діяльності досвіду, суспільної поведінки, контролю і аналізу ефективності виховання), інтеграцію осередків виховання (школи, дошкільні заклади молодіжні клуби, дитячі майданчики, ЖЕКи, відділ міліції, радіокомпанії, лікарні). Все це через дію на різновіковий колектив діє і на особистість.

Результати дослідно-експериментальної роботи дали змогу визначити, що до соціально-педагогічних умов реалізації інтегративної діяльності відносяться: наявність ієрархічної системи принципів організації цілісного педагогічного процесу та її моделі; організація первинного різновікового колективу за місцем проживання; інтеграція зусиль всіх учасників виховного процесу.

Теоретичне дослідження принципів цілісного педагогічного процесу на основі діалектичного підходу дало підстави сформувати їх ієрархічну систему, визначити взаємозв'язок двох груп принципів: організації

цілісного педагогічного процесу та формування свідомості особистості, оволодіння знаннями, досвідом суспільства.

На основі аналізу педагогічної літератури (В. Афанас'єва, В. Бочарова, О. Волохов, Л. Новікова та ін.) власного досвіду та експериментального дослідження вважаємо, що основною формою реалізації цілісного педагогічного процесу є різновіковий первинний осередок - колектив мікрорайону, школи, колектив родини та її оточення.

Різновіковий первинний колектив є „клітинкою” у системі відносин відповідальної залежності мікросоціуму. Первинна відповідальність за виховання, навчання дітей покладається на родину, її оточення (різновікове об'єднання). На основі цієї відповідальності виникає в мікросоціумі (у колективах школи і мікрорайону) система відносин відповідальної залежності. Різновіковий первинний колектив дозволяє об'єднати виховні сили мікрорайону та школи, інтегрувати в єдину систему форми і методи шкільної, народної, соціальної педагогіки.

Відносини у колективі за місцем проживання виникають в учня раніше, ніж відносини з класним колективом. Такий колектив є, насамперед, різновіковим первинним колективом мікросоціуму, який, на наш погляд, є найбільш доцільною формою організації цілісного педагогічного процесу з метою формування особистості, її соціалізації в сучасних умовах.

Визначення педагогічних умов розвитку інтегративної діяльності в мікросоціумі пов'язано із аналізом взаємозаперечних положень в системі методики активізації загальношкільного колективу з класними первинними осередками, що впливають на цілісність цієї системи.

Об'єднання зусиль всіх учасників мікросоціуму та організація функціонування різновікового колективу підвищує ефективність роботи соціального педагога як організатора цілісного педагогічного процесу, спрямованого на формування особистості.

Важливим компонентом системи активізації і спрямування соціальним педагогом соціалізації учня виступає зміст цього процесу, що визначається принципами, завданнями, цінностями соціального виховання суспільства. Соціальні ідеї, що засвоюються, перетворюючись у внутрішню силу, спонукають виховання до поведінки і діяльності у соціумі. Результатом діяльності в суспільстві є зміна навколишнього середовища та зміна самих учасників цієї діяльності.

Ми дослідили: суспільну активність учнів за місцем проживання (суспільно-корисна робота, дозвіллева активність); відношення батьківського та педагогічного колективів до суспільного життя учнів; спектр виконаних справ, відповідальність за їх стан; рівень задоволеності організацією діяльності.

Методика обстеження складалася з опитування учнів, батьків, вчителів; спостереження, аналізу розв'язання учнями завдань, що ставились у різновікових колективах. Аналіз результатів довів, що формування особистості ефективно здійснюється в процесі розвитку відносин у різновікових колективах.

Соціально-педагогічний експеримент дозволив обґрунтувати, розробити та експериментально довести умови реалізації діяльнісного підходу соціального педагога щодо практичного застосування інтегративної виховної діяльності у мікросоціумі.

Відсутність інтегративної роботи в мікросоціумі як соціально-педагогічного явища та надзвичайно низька суспільна активність учнів значно ускладнювало роботу соціально-педагогічних працівників.

Згідно розробленої нами теоретичної концепції першим етапом інтегративної соціально-педагогічної діяльності було організація ради мікрорайону та різновікових колективів за місцем проживання. Різновікові колективи були сформовані у команди, роботу яких координувала рада мікрорайону. Для активізації діяльності з різновіковими колективами ми застосовували різноманітні форми та методи роботи. Серед них: змагання, конкурси, вікторини, предметні вечори, олімпіади та ін.

Особливістю експерименту в мікрорайоні є спрямованість на активізацію й згуртування всього мікросоціуму. Діяльність по організації зусиль всіх учасників мікросоціуму починається з планування роботи ради мікрорайону, її секцій. На основі цих планів соціальні педагоги залучали до роботи з РВК працівників дошкільних, позашкільних установ, культури, охорони здоров'я, правоохоронних органів, соціального захисту, інших відомств та організацій. Інноваційним засобом активізації виховної роботи є використання місцевого радіомовлення, яке агітує, пропагує, допомагає в об'єднанні зусиль всіх, хто живе і працює в мікросоціумі.

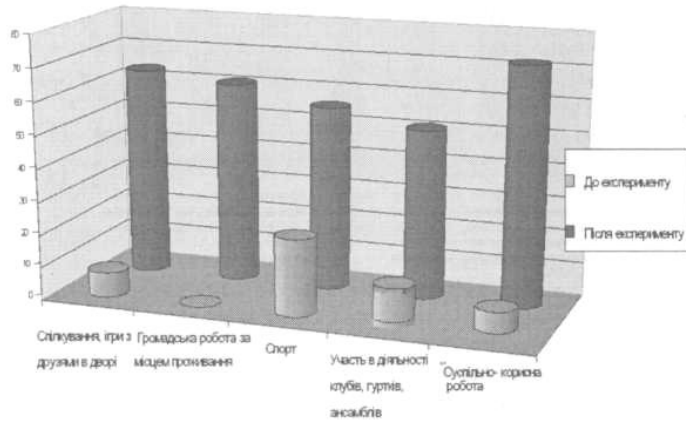
Об'єднуючи зусилля дільничних лікарів, правоохоронних органів, ЖЕКу, закладів культури, рада мікрорайону досягла таких результатів: в порівнянні з початком експерименту збільшується кількість проведених заходів по формуванню здорового способу життя у 9 разів; кількість профілактичних заходів, проведених із залученням правоохоронних органів - у 7 раз; господарські справи - у 2 рази; культурно-освітні — у 9 раз; соціально-педагогічні - у 2 рази.

Запропонована система роботи соціального педагога, що організована на теоретичних засадах моделі формування особистості в мікросоціумі через первинний різновіковий колектив за місцем проживання, є ефективною в навчально-виховному, соціальному, громадському, оздоровчому, екологічному, дозвілсвому та інших

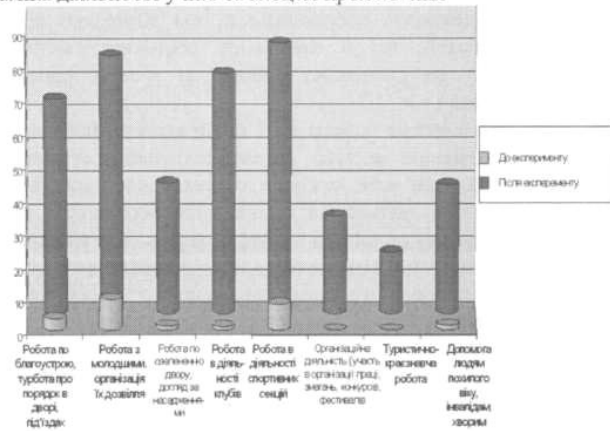
напрямах. Результативність цієї роботи обумовлена інтеграцією зусиль всіх учасників мікросоціуму навколо діяльності соціальних педагогів.

Дослідно-експериментальним дослідженням кількісно і якісно доведено наявність низки тенденцій щодо позитивних змін особистого ставлення й участі кожного учня до діяльності в мікросоціумі, а саме: а) місце видів діяльності у вільному часі школярів; б) динаміка діяльності учнів за місцем проживання; в) діяльність учнів поза школою (див. рис. 1).

а) місце видів діяльності у вільному часі школярів;

б) динаміка діяльності учнів за місцем проживання

в) діяльність учнів поза школою

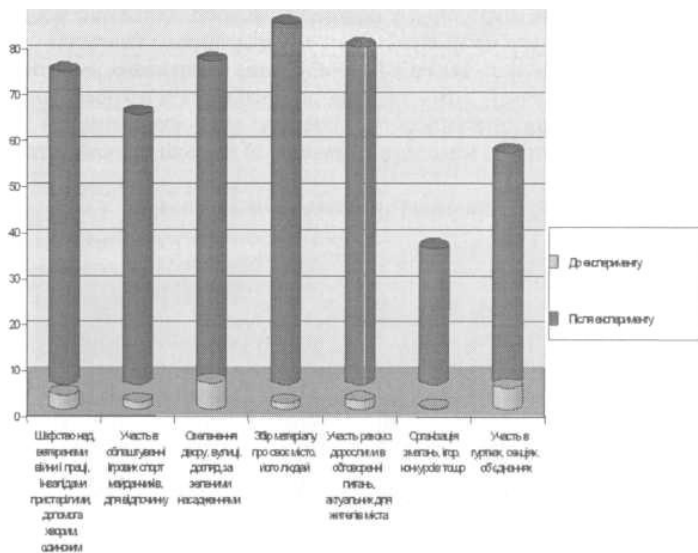

Рис. 1. Тенденції позитивних змін особистого ставлення учнів до діяльності в мікросоціумі

Робота із дітьми у рамках експериментального дослідження будувалась на принципі добровільності, що дозволяло створити такі педагогічні ситуації, які б найбільше достовірно могли показати ставлення дітей до суспільної роботи за місцем проживання, до навчання, до праці і т.п.

Порівняльний аналіз роботи до і після експерименту свідчить, що найбільш ефективною є така організація діяльності мікросоціуму, громади, школи, при якій є єдина система відносин відповідальної залежності, що з'являється на основі відповідальності різновікових колективів, колективу родини, її оточення за участь їх у вихованні дітей.

Соціальні педагоги, поєднуючи зусилля працівників різних відомств, батьків, усього мікросоціуму створювали умови для всебічного розвитку учнів, саморозвитку їхньої особистості, індивідуальних особливостей, здібностей і задатків.

Отже, на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми встановлено, що теорія і методика соціальної роботи, соціальна педагогіка розглядають людину у взаємозв'язку її з усім навколишнім

середовищем. Здійснюючи підхід до людини як суспільної істоти, ми переконались, що слід керуватися цілісним процесом соціалізації, а не обмежуватися тільки індивідуальною роботою з особистістю. Такий підхід до людини і до процесу соціалізації поділяють багато вітчизняних і зарубіжних вчених. Розробка методики активізації мікросоціуму дозволяє вирішувати ряд проблем, зокрема, проблему згуртування шкільного колективу учнів та всебічного розвитку особистості в ньому.

Аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури дозволив визначити сутність цілісного педагогічного процесу: *навчально-виховна, позаурочна, позашкільна діяльність учителів, соціальних педагогів, батьків, представників різних громадських організацій мікросоціуму в усіх видах виховання.*

Методика активізації мікросоціуму (громади) реалізується на основі цілісного педагогічного процесу, який полягає в об'єднанні шкільного і позашкільного виховання в одне ціле. Цього ми досягаємо функціонуванням єдиного первинного колективу у школі і мікрорайоні, інтегруючи виховні сили мікросоціуму. На основі цілісного, системного, діалектичного підходів ми виявили систему взаємопов'язаних принципів педагогічного процесу: принципи організації цілісного педагогічного процесу; принципи формування свідомості особистості, оволодіння знаннями, досвідом суспільства.

З метою активізації інтегративної діяльності запропонована та реалізована модель інтегративного виховання особистості в різновіковому колективі у мікросоціумі, основою якої є організація інтегративної діяльності соціально-педагогічних працівників в цілісному педагогічному процесі. Розкриті недоліки безсистемного, вузьковідомчого підходів, які проявились у роз'єднаності діяльності різних виховних інституцій, та показана необхідність інтеграції виховних сил мікросоціуму (колективів мікрорайону, школи) з метою пріоритетного розвитку культури його членів (культури розумової, суспільно-політичної, моральної, естетичної, екологічної, фізичної, педагогічної, психологічної та ін.).

Виявлено та обгрунтовано соціально-педагогічні умови ефективного функціонування інтегративного виховання: наявність моделі цілісного педагогічного процесу та ієрархічної системи його принципів, організація різновікового колективу дітей за місцем проживання, розвиток самоуправління, інтеграції зусиль всіх учасників виховного процесу.

У результаті дослідження ми прийшли до висновку, що об'єднати виховні сили мікросоціуму і створити цілісний педагогічний процес можна при чіткій взаємодії державних органів місцевого самоврядування, працівників освіти, культури, охорони здоров'я,

правоохоронних органів, соціального захисту, спортивних і громадських організацій, трудових колективів. Теоретично обґрунтована наявність взаємовиключаючих і суперечливих положень у методиці активізації шкільного, учнівського колективу з класним первинним осередком, показано, що система методики активізації колективів мікрорайону і школи з різновіковими первинними осередками знімає ці протиріччя, а сама система стає цілісною, несуперечливою.

Список основних використаних джерел:

1. Альбуханова-Славская К.А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности. Психология формирования и развития личности.-М.: Педагогика, 1981,- 204 с.
2. Зверева І.Д. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні. Дисс.....докт. пед. наук,- Київ, 1998.
3. Капська А.И. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання)Христ. дит.фонд; КНПУ ім. М. Драгоманова: За ред. І.Д. Зверєвої та Г.М. Лактіонової/ А.Й. Капська, О.В. Безпалько,Р.Х.В айнола.-К.:Наук. світ,2001.- 129 с.
4. Міщик Л.І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога в закладах вищої освіти. Автореф. Дисс.... докт.пед.наук.-Київ, 1997.-32с.
5. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред.. проф. І. Д. Зверева. - К.: Центр учбової літератури, 2008. - 336 с.
6. Соціальна педагогіка. Підручник./ За редакцією професора Капської А.И. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 468с
7. Харченко С.Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности/ С.Я. Харченко. - Луганськ: Альма матер, 1999. - 138 с.

In the article the question of socialpedagogical activity is considered on the association of educator forces of school and out-of-school institutes.

Keywords: activity, social teacher, microsocium, different age-old collective.

Отримано 20.01.2010